

Верховний
Суд

Актуальні питання спадкового права у практиці Верховного Суду

Ольги Ступак
суддя КЦС ВС

Питання для обговорення

1. Визначення додаткового строку для прийняття спадщини.
2. Перехід права на спадкування (спадкова трансмісія).
3. Прийняття спадщини в порядку частини третьої статті 1268 ЦК України.
4. Реалізація права на відмову від прийняття спадщини.

Перелік постанов ВС

Визначення додаткового строку для прийняття спадщини

Вирішуючи питання поважності причин пропущення шестимісячного строку, визначеного статтею 1270 ЦК України, для прийняття спадщини, суд має враховувати, що такі причини визначаються в кожному конкретному випадку з огляду на обставини кожної справи.

Якщо спадкоємець пропустив шестимісячний строк для подання заяви про прийняття спадщини з поважних причин, закон гарантує йому право на звернення до суду з позовом про визначення додаткового строку на подання такої заяви.

Поважними причинами пропуску строку для прийняття спадщини є такі, що пов'язані з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця на вчинення цих дій.

відкриття спадщини

6 місячний строк

пред'явлення позову

Судом визначено додатковий строк для прийняття спадщини

Постанова Верховного Суду від 13 березня 2020 року у справі № 314/2550/17

(народження дитини позивачкою незадовго до смерті спадкодавця, її лікування в умовах стаціонару в період строку для подання заяви про прийняття спадщини)

Постанова Верховного Суду від 15 червня 2022 року у справі № 638/4895/15

(тимчасова окупація території АР Крим призвела до перешкод у реалізації позивачем своїх спадкових прав. Верховний суд у цій справі погодився з висновками апеляційного суду про наявність поважних причин пропуску позивачем встановленого законодавством строку для звернення із заявою про прийняття спадщини, оскільки він був позбавлений можливості реалізувати своє право на прийняття спадщини до часу законодавчого врегулювання питання реалізації права на спадкування.)

Постанова Верховного Суду від 23 листопада 2020 року у справі № 315/714/19

(причиною було гостре раптове захворювання, а із заявою про прийняття спадщини позивач звернувся наступного дня після одужання, пропустивши всього три дні. Таким чином вказана обставина пов'язана з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця, що потягло за собою незначний пропуск строку для прийняття спадщини.

Суди відмовили у визначені додаткового строку на прийняття спадщини

Постанова Верховного Суду від 30 липня 2020 року у справі № 172/888/18

Верховний Суд вирішуючи спір про визначення додаткового строку для прийняття спадщини, визнання свідцтва про право на спадщину частково недійсним дійшов висновку про відмову у задоволенні позову, оскільки на час звернення до нотаріальної контори стан здоров'я позивача не змінився, на лікуванні він не перебував, а тому відсутні підстави для висновку, що хвороба позивача була об'єктивною та непереборною перешкодою, з якою закон пов'язує поважність причин пропуску строку для прийняття спадщини.

Постанова Верховного Суду від 12 листопада 2018 року у справі № 136/200/17

Верховний Суд погодився з висновком апеляційного суду про відмову у задоволенні позову, оскільки позивач за відсутності будь-яких перешкод не вчиняв дій з прийняття спадщини протягом шести місяців з моменту її відкриття. Хвороба дітей позивача не може вважатися підставою для визнання поважними причинами пропуску строку для подання заяви про прийняття спадщини, оскільки заяву мав би подати особисто чи надіслати поштовим зв'язком саме позивач.

Суди відмовили у визначені додаткового строку на прийняття спадщини

Постанова Верховного Суду від 17 квітня 2019 року у справі № 169/9998/17

Верховний Суд вирішуючи у цій справі спір про визначення додаткового строку для прийняття спадщини дійшов висновку про відмову у задоволенні позову, оскільки позивач за відсутності будь-яких поважних причин не вчиняла дій з прийняття спадщини протягом шести місяців з моменту її відкриття. Факт перебування позивача в Республіці Польща сам по собі не свідчить про наявність об'єктивних, непереборних перешкод для звернення із заявою про прийняття спадщини.

Постанова Верховного Суду від 13 грудня 2018 року у справі № 459/295/16

Верховний Суд погодився з позицією апеляційного суду про відсутність підстав для надання додаткового строку для прийняття спадщини, оскільки обставини, на які посилається позивач, зокрема те, що відповідач надала нотаріусу недостовірну адресу його проживання, не є причиною, пов'язаною з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для позивача на вчинення дій, подання до нотаріальної контори заяви, для прийняття спадщини у встановлений законом строк.

Аналогічні висновки викладені у постановах Верховного Суду України від 26 вересня 2012 року у справі № 6-85цс12, від 04 листопада 2015 року у справі № 6-1486цс15 та постановах Верховного Суду від 06 червня 2018 року у справі № 592/9058/17, від 12 лютого 2018 року у справі № 712/656/15 та інших.

Постанова Верховний Суду від 02 червня 2021 року у справі № 155/1584/18

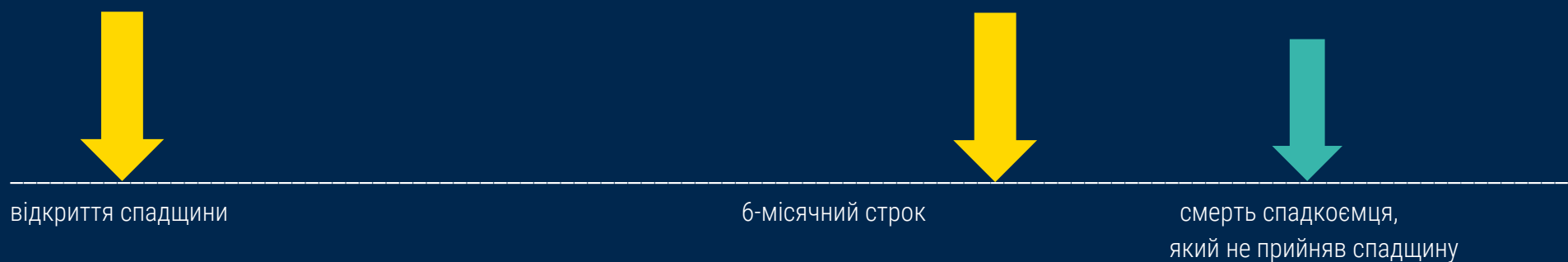
(умови спадкової трансмісії)

Право на прийняття спадщини в порядку спадкової трансмісії може бути здійснене у строк, який не сплив на момент смерті спадкодавця. Тобто смерть спадкоємця, який би мав право на спадщину, має наступити в межах шестимісячного строку з дня відкриття спадщини після смерті першого спадкодавця. Право на прийняття спадщини за спадковою трансмісією переходить до спадкоємців цієї особи у межах строків для прийняття спадщини.

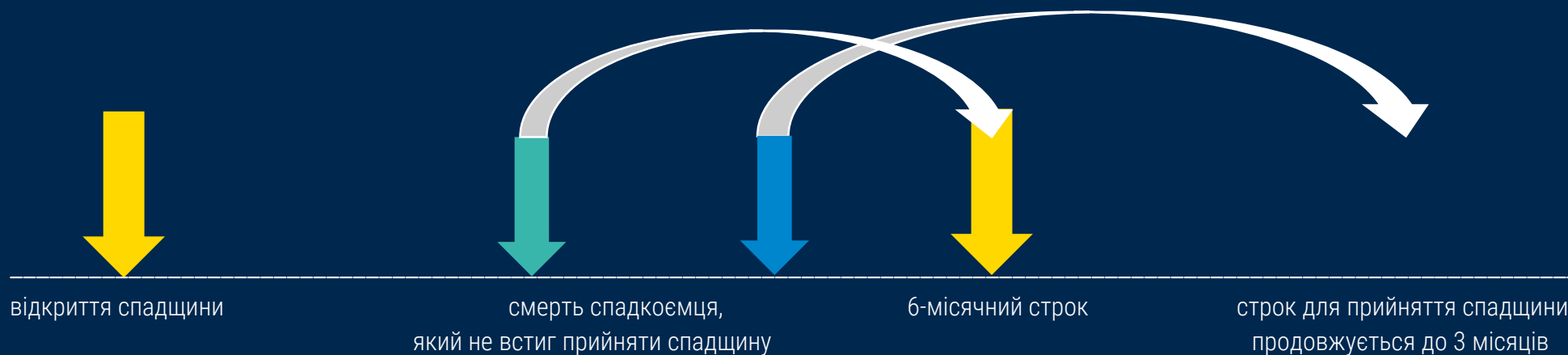
Оскільки батько позивача не прийняв спадщину і помер через 10 років після смерті діда позивача, тобто після спливу строку, встановленого для прийняття спадщини, спадкова трансмісія не застосовується.

Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій про відмову у задоволенні вимог щодо визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини, оскільки статтею 1276 ЦК України передбачено перехід права на прийняття спадщини спадкоємця, який не встиг її прийняти внаслідок смерті в межах строку для прийняття спадщини, а не перехід права на подання позову про визначення додаткового строку для прийняття спадщини.

ПЕРЕХІД ПРАВА НА СПАДКУВАННЯ НЕ ВІДБУВАЄТЬСЯ

ВІДБУВАЄТЬСЯ ПЕРЕХІД ПРАВА НА СПАДКУВАННЯ (СПАДКОВА ТРАНСМІСІЯ)

Постанова Верховного Суду від 01 вересня 2021 року у справі № 720/2683/19

(дві спадщини)

Спадкова трансмісія є особливим порядком здійснення права на спадкування. У разі переходу права на прийняття спадщини в порядку спадкової трансмісії застосовуються як загальні правила, що регламентують способи (необхідність вчинення трансміссарам дій, що свідчать про прийняття спадщини за статтею 1269 ЦК України, недопущення прийняття спадщини з умовою чи застереженням відповідно до частини другої статті 1268 ЦК України), строки прийняття та відмови від спадщини, так і спеціальні норми переходу права на прийняття спадщини до трансміссара. Право на прийняття спадщини у цьому випадку здійснюється на загальних підставах протягом строку, що залишився. Якщо строк, що залишився, менший як три місяці, він подовжується до трьох місяців (стаття 1276 ЦК України). Такий же порядок передбачений пунктами 3.25, 3.26 глави 10 «Видача свідоцтв про право на спадщину» Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5 з відповідними змінами.

Право трансміссара на прийняття спадщини в порядку трансмісії та право на прийняття спадщини, що відкрилася після смерті трансмітента є самостійними суб'єктивними цивільними правами, то спадкоємець має вчинити самостійні юридичні дії, які засвідчували б його волевиявлення, спрямоване на прийняття спадщини після смерті першого спадкодавця (в порядку спадкової трансмісії), так і після смерті трансмітента (спадкоємця за заповітом або за законом, який помер після відкриття спадщини після смерті першого спадкодавця і не встиг її прийняти), зокрема подати дві окремі заяви про прийняття кожної із спадщин або в одній заяві зазначити про прийняття обох спадщин.

Верховний Суд у цій справі вирішуючи спір в частині визначення позивачці додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини дійшов висновку про скасування рішення судів першої та апеляційної інстанцій і ухвалення нового рішення про відмову у задоволенні позову, оскільки позивачка не вчинила самостійних юридичних дій, які засвідчували її волевиявлення, що спрямоване на прийняття спадщини в порядку спадкової трансмісії після смерті першого спадкодавця, то підстав для поновлення пропущеного строку на прийняття спадщини в порядку спадкової трансмісії немає.

Постанова Верховного Суду від 05 червня 2019 року у справі № 761/18093/15

(спадкування нащадками усиновленого)

В основі спадкування за законом знаходиться принцип черговості, який полягає у встановленні пріоритету прав одних спадкоємців за законом перед іншими. Кожна черга – це визначене коло осіб, з урахуванням ступеня їх близькості спадкодавцеві, яке встановлене законом на підставі припущення про те, що спадкодавець залишив би своє майно найближчим родичам, членам сім'ї, утриманцям і (або) іншим родичам до шостого ступеня споріднення.

Тлумачення частини першої статті 1260 ЦК України свідчить, що у разі спадкування за законом усиновлений та його нащадки, з одного боку, та усиновлювач і його родичі – з другого, прирівнюються до родичів за походженням, а тому вони спадкують один після одного.

Згідно з частиною п'ятою статті 1268 ЦК України незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини.

Позивачка є спадкоємцем другої черги за законом, яка звернулася до нотаріальної контори із заявою про прийняття спадщини, протягом строку, встановленого статтею 1270 ЦК України, не відмовлялася від спадщини, а отже, вона вважається такою, що прийняла спадщину. Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій про задоволення позову та визнання за позивачкою право власності на земельну ділянку, оскільки вона протягом встановленого законом строку прийняла спадщину, але отримала відмову у видачі свідоцтва про право на спадщину.

Постанова Верховного Суду від 19 травня 2021 року у справі № 937/10434/19

(застосування ч. 3 статті 1268 ЦК України)

Згідно з частиною першою статті 1269 ЦК України спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно із спадкодавцем, має подати нотаріусу або в сільських населених пунктах - уповноваженій на це посадовій особі відповідного органу місцевого самоврядування заяву про прийняття спадщини. Даною статтею унормовано, що у випадку, коли особа постійно не проживає із спадкодавцем, єдиним виявом бажання прийняти спадщину є подана нотаріусу заява.

Відповідно до частини першої статті 1272 ЦК України якщо спадкоємець протягом строку, встановленого статтею 1270 ЦК України, не подав заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв її.

Верховний Суд у цій справі погодився з висновками апеляційного суду про відмову у задоволенні позову, оскільки позивач у спірній квартирі був зареєстрований, проте не проживав з 1997 року, у тому числі й на час відкриття спадщини після смерті своєї матері, що підтверджено належними доказами, а сама по собі реєстрація місця проживання разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини не може свідчити відповідно до частини третьої статті 1268 ЦК України про своєчасність прийняття спадщини, тому позивач, як спадкоємець не прийняв своєчасно спадщину, що відкрилась після смерті своєї матері, та відповідно не набув права на спадкове майно.

Постанова Верховного Суду від 01 березня 2023 року у справі № 185/5690/20

(застосування ч. 3 статті 1268 ЦК України)

Верховний Суд у цій справі вирішуючи спір про визнання права власності на спадкове майно у порядку спадкування за законом, скасування свідоцтво про право власності у порядку спадкування за законом, скасування реєстрації права власності дійшов висновку про скасування рішення судів першої та апеляційної інстанцій і ухвалення нового рішення про відмову у задоволенні позову, оскільки позивач незважаючи на те, що перебував у місцях позбавлення волі, а тому не є таким, що прийняв спадщину в порядку частини третьої статті 1268 ЦК (як такий, що постійно проживав зі спадкодавцем на час відкриття спадщини).

Позивач має право на прийняття спадщини, в порядку, визначеному статтею 1269 ЦК України, шляхом подання заяви про прийняття спадщини з дотриманням вимог, передбачених статтею 1272 ЦК України.

Постанова Верховного Суду від 03 листопада 2021 року у справі № 303/2113/19

(відмова від прийняття спадщини)

Згідно з частинами першою, п'ятою і шостою статті 1273 ЦК України спадкоємець за заповітом або за законом може відмовитися від прийняття спадщини. Заява про відмову від прийняття спадщини подається нотаріусу за місцем відкриття спадщини. Відмова від прийняття спадщини є безумовною і беззастережною. Відмова від прийняття спадщини може бути відкликана протягом строку, встановленого для її прийняття.

Відмова від прийняття спадщини може бути визнана судом недійсною з підстав, встановлених статтями 225, 229-231 і 233 цього Кодексу.

Верховний Суд у цій справі погодився з висновками апеляційного суду про відмову у задоволенні позову щодо визнання недійсними заяв про відмову від прийняття спадщини, оскільки позивачам, як спадкоємцям за законом, при підписанні заяв про відмову від спадщини роз'яснено про безумовність та беззастережність їх заяв про відмову від прийняття спадщини, а також право на відкликання цієї заяви до закінчення шестимісячного строку з часу відкриття спадщини, та з урахуванням того, що наявність умислу в діях відповідачів, істотність значення обставин, щодо яких особу введено в оману, і сам факт обману повинна довести особа, яка діяла під впливом обману, скористалися своїм правом відмови від спадщини чим свідомо позбавили себе права на частку у спадщині.

Постанова ВС від 08 квітня 2020 року справа № 130/2319/17

(відмова від отримання свідоцтва про право на частку іншого з подружжя чи відмова від спадщини)

За встановленими у справі обставинами, належність спірного майна на праві спільної сумісної власності подружжю ніхто не оспорував. Відповідно, чоловікові позивачки належала $\frac{1}{2}$ частини спірного майна як частка у спільному сумісному майні подружжя, і зі смертю чоловіка позивачки, її право власності на цю частину майна не припинилось.

За змістом статті 347 ЦК України, особа може відмовитися від права власності на майно, заявивши про це або вчинивши інші дії, які свідчать про її відмову від права власності. У разі відмови від права власності на майно, права на яке не підлягають державній реєстрації, право власності на нього припиняється з моменту вчинення дії, яка свідчить про таку відмову. У разі відмови від права власності на майно, права на яке підлягають державній реєстрації, право власності на нього припиняється з моменту внесення за заявою власника відповідного запису до державного реєстру.

Враховуючи наведені положення закону, а також зміст заяви позивачки від 09 червня 2015 року, а саме: «від видачі свідоцтва про право власності на частку в спільній сумісній власності подружжя я відмовляюсь», суди безпідставно не врахували, що позивачка не вчинила дій, які б свідчили про відмову від своєї власності, яка складалась із $\frac{1}{2}$ частини спільного сумісного майна.

Таким чином, подана нею заява від 09 червня 2015 року не змінює правового статусу спірного майна як сумісного майна подружжя, та не має наслідком входження належної їй $\frac{1}{2}$ частини земельної ділянки та житлового будинку до складу спадщини чоловіка.

Постанова ВС від 17 січня 2022 року справа № 932/5274/20

(строк для відкликання заяви про відмову від спадщини не продовжується)

Відмова від прийняття спадщини може бути визнана судом недійсною з підстав, встановлених статтями 225, 229–231 і 233 цього Кодексу.

Заява про відмову від прийняття спадщини може бути відкликана протягом строку для її прийняття (стаття 1270 ЦК України).

Законодавством не передбачено визначення додаткового строку для відкликання заяви про відмову від прийняття спадщини за заповітом.

Твердження заявниці про поважність причини пропуску нею строку для звернення до нотаріуса (нотаріальної контори) із такою заявою через необхідність самоізоляції та похилий вік її матер не можуть бути підставою для задоволення її позовних вимог та застосування в якості аналогії закону частини третьої статті 1272 ЦК України (за позовом спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини).

Перелік постанов ВС

Постанова ВП Верховного Суду від 17 квітня 2018 року у справі № 522/407/15-ц
(розмежування строку пред'явлення вимоги кредитором від строку позовної давності)

Постанова ВП Верховного Суду від 20 березня 2019 року у справі № 350/67/15-ц
(право спадкоємців на звершення приватизації)

Постанова ВП Верховного Суду від 20 листопада 2019 року у справі № 368/54/17
(спадкування земельної ділянки на праві довічного успадкованого володіння)

Постанова ВП Верховного Суду від 23 червня 2020 року у справі № 179/1043/16-ц
(спадкування права користування земельною ділянкою: постійним користувачем ділянки після смерті засновника СФГ залишається селянське (фермерське) господарство).

Постанова Верховного Суду від 23 травня 2018 року у справі № 192/2761/14
(неоформлення спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно не захищає від позову кредитора і стягнення боргу (звернення стягнення)

Постанова Першої Палати КЦС ВС від 25 квітня 2018 року справа № 645/3265/13
(застосування статті 1282 ЦК України)

Перелік постанов ВС

Постанова Верховного Суду від 21 березня 2018 року у справі № 161/11682/15
спадкування заборгованості за аліментами

Постанова Верховного Суду від 18 вересня 2019 року у справі № 640/6274/16-ц
Обставини, які підлягають встановленню при вирішенні спорів про стягнення заборгованості за вимогами кредитора до спадкоємців боржника

Постанова ОП КЦС Верховного Суду від 23 січня 2019 року у справі № 2-2697/11
Заміна сторони у виконавчому провадженні у разі смерті боржника

Постанова ВП Верховного Суду від 03 листопада 2020 року у справі № 916/617/17
Заміна сторони у виконавчому провадженні у разі смерті боржника за наявності спадкоємців відбувається в межах вартості успадкованого майна

Постанова Верховного Суду від 25 листопада 2020 року у справі № 292/389/17
Визначення розміру обов'язкової частки в спадщині

Постанова Верховного Суду від 11 листопада 2020 року у справі № 468/2121/14-ц
Строки, встановлені статтею 1281 ЦК України, не застосовують, у випадку процесуального правонаступництва (смерті боржника після відкриття провадження у справі)

Перелік постанов ВС

Постанова Верховного Суду від 28 листопада 2018 року у справі № 2-1201/2005
(скасування чи визнання заповіту недійсним)

Постанова Верховного Суду від 26 червня 2019 року у справі № 369/3186/17
(складення нового заповіту передбачає втрату чинності попереднім заповітом повністю або частково)

Постанова Верховного Суду від 26 червня 2019 року у справі № 369/3186/17
(складення нового заповіту передбачає втрату чинності попереднім заповітом повністю або частково)

Постанова Верховного Суду від 04 квітня 2018 року у справі № 233/6868/15-ц
(усунення від права на спадкування)

Постанова Верховного Суду від 30 травня 2018 року у справі № 483/597/16-ц
(зменшення обов'язкової частки у спадщині)

Постанова Верховного Суду від 04 вересня 2019 року у справі № 450/328/15-ц
(не право на обов'язкову частку входить до складу спадщини, а конкретне майно, право власності на яке належало спадкодавцю відповідно до розміру цієї частки)

Перелік постанов ВС

Постанова ОП КЦС Верховного Суду від 20 червня 2019 року у справі № 185/998/16-ц
(пред'явлення позову до померлої особи)

Постанова ОП КЦС Верховного Суду від 14 лютого 2022 року у справі № 243/13575/19
(спадкування невиплачених страхових виплат)

Постанова Верховного Суду від 04 грудня 2019 року у справі № 697/2052/17-ц
(належний відповідач у справах про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини)

Верховний
Суд

Дякую за увагу!